

Anja Pohončowa

Wužiwanje swójskich mjenow w hornjoserbšćinje

1. Zawod

Wutworjenje a wužiwanje swójskich mjenow, kotrež słuža pomjenowanju zarjadniskich, hospodarskich abo politiskich strukturow na statnej, regionalnej a lokalnej runinje, je wobwliwowane wot towaršnostnych wuměnjow. Změnja-li so, změnja so tež wotpowědne mjena. Intensiwnje fazy přeměnjow strukturow zjawneho žiwjenja mějachmy w Němskej mjez druhim po léće 1945 kaž tež po léće 1989, wone wuskutkowachu so na pomjenowanski system němčiny. Łužiscy Serbja jako staćenjo Němskeje rozprawjeja w swojich nowinach a časopisach tež wo aktualnym politiskim a hospodarskim žiwjenju Němskeje. Tohodla maja so mjena němskich zarjadow, stronow, organizacijow, institucijow atd. do serbšćiny přenjesć, štož so stawa po potřebje. Wot zasadnych přeměnjow pak njeběchu jenož němske struktury potrjehene, ale tohorunja serbske: W 1950tych lětach založichu so wšelake serbske institucije, nowiny a časopisy, kotrymž so mjena spožichu. Džěl z nich so po politiskim přewróće 1989/90 zhubi, druhe so wobchowachu abo znowa založichu.

W předležacej analize wo akt pomjenowanja, ale wo wužiwanje eksistowacych mjenow němskich kaž tež serbskich zarjadow, institucijow atd. w spisownej a ertnej hornjoserbšćinje.¹

2. Wujasnjenje někotrych zapříjećow

Zasadnje rozeznawam mjez serbskimi mjenami němskich stronow, organizacijow, zawodow, časopisow atd. a mjez tajkimi serbskich organizacijow, zawodow, časopisow atd. Při přenjeju skupinje jedna so wo přenjetnje němske mjena, kotrež su so do serbšćiny přenjesli (na př. ně. Volkshammer – hs. *Ludowa komora*), mjeztym zo je směr přenesenja mjena při druheju skupinje nawopačny (ze serbšćiny do němčiny) resp. serbske a němske pomjenowanje stej nastaloj runočasnje (hs. *Institut za serbski ludospyt* – ně. Institut für sorbische Volksforschung, hs. *župa „Michał Hórnik“* – ně. Domowina-Regionalverband „Michał Hórnik“). Jako serbske organizacije a zawody wobhladuju tajke, kotrež eksistuja jenož w dwurěčnej Łužicy a słuža zachowanju a hajeju serbskeje rěče a kultury. Zwjetša je atribut *serbski* wobstatk mjena, přir. *Serbski ludowy ansambl*, *Serbski wučerski wustaw*, *Dom za serbsku ludowu kulturu*, *Němsko-Serbske ludowe dźiwadło*. Problematiske je jasne dźělenje do němskich abo serbskich firmow. Zawody a organizacije płaća drje jako němske, tež hdyž maja swoje stejšće w dwurěčnej Łužicy, na př. wokrjesne a wobwodne zarjady abo prodrustwa. Mamy pak – wosebje w katolskej kónčinje Hornjeje Łužicy – tójšto priwatnych firmow a předewzaćow, kotrychž mějićel je serbskeho pochada. Ale wěda wo narodnym pochadze mějićela někajkež-

¹ Přepytowanje njemóže podać cyłkowny wobraz wo wužiwanju mjenow w hornjoserbšćinje, tež nic dospołnu lisćinu pomjenowanjow.

kuli firmy je připadna. Ze serbskeho abo němskeho napisa na firmowej tafli njehodži so stoprocentowsce konkludować, hač je mějićel Serb abo Němc.²

Němske a serbske pomjenowanje počahujetej so na samsny objekt. Njehodžitej pak so wuměnić, dokelž rozsudža wo jich wužiwanju serbsko- abo němskorěčny kontekst.³ W předležacym přinošku přepytuje so wužiwanje mjenow intralingualnje (přir. Müller 1985), to rěka, zo dže wo wužiwanje swójskich mjenow w hornjoserbšćinje. Znutřka serbšćiny rozeznawamy mjenowe warianty a mjenowe dublety. Mjenowe warianty wuznamjenjeja so jeniče přez fonetiske, grafiske abo słowotwórbne rozdžěle samsneho mjena (na př. połne mjena, skrótšene mjena a skrótšenki) resp. přez wobchadnorěčne, dialektalne a spisownorěčne formy. Mjenowe warianty su mjez sobu formalnje wotwodžene. Wo mjenowych dubletach pak rěčimy w tajkich padach, hdyž eksistuja za samsny objekt rozdžělna mjena (z rozdžělnymi leksemami abo morfemami), kotraž su njewotwisnje nastali (hl. Fleischer 1973, 53 sć.). Mjenowe warianty a dublety wustupuja husto jako swobodne syntagmy, kotraž wobsteja z apelatiwow a kotraž přewozmu w tekstach funkciju mjenow.

3. Materialowy zakład

Zakład za materialowu zběrku z NDRskeho časa je kniha „Amtliche Bezeichnungen in sorbischer Sprache für die Kennzeichnung staatlicher und gesellschaftlicher Organe, Kombinate, Betriebe und anderer Einrichtungen“. W njej nadeńdžemy třirěčny (hornjoserbsko-delnjoserbsko-němski) přehlad najwažnišich němskich politiskich fachowych organow, socialistiskich zawodow a zarjadow, stronow a towaršnostnych organizacijow, jich organow a funkcijow kaž tež powšitkownje často wužiwaných pomjenowanjow ze zarjadniskim charakterom (apelatiwy, na př. *Ausstellung, Ausschuss, Montagestützpunkt*).

Přizamknje so třirěčny přehlad adresow specifiskich statnych kaž tež towaršnostnych institucijow, kotraž běchu relewantne za serbsku kulturu, na př. Wotdžěl za šule w dwurěčnych kónčinach při Akademiji pedagogiskich wědomosćow NDR, Dom za serbske ludowe wuměłstwo, Koło serbskich hudźbnikow při Zwjazku komponistow a hudźbnikow NDR.

Za zwěšćenje woprawdžiteho trjebanja mjenow w hornjoserbskej spisownej rěči přehladachu so wjacore lětniki hornjoserbskeho dženika „Nowa doba“ (Nd) mjez 1954 a 1989 resp. „Serbske Nowiny“ (SN) mjez 1990 a 2008 kaž tež pedagogiskeho časopisa „Serbska šula“ (SŠ) mjez 1951 a 2009. Wyše toho wužiwaše so digitalny tekstowy korpus hornjoserbšćiny.⁴

Nazběrany material njehodži so za statistiske předstajenje, móže so jeniče na wěste tendency we wužiwanju mjenow pokazać. Wyše toho su tekstowe družiny kaž tež wobjednane temy jara wšelakore. W „Nowej dobje“ dominowachu w 1950tych lětach ideo-

² Tafle serbskich firmownikow su w jadrowej kónčinje zwjetša dwurěčnje wuhotowane. Tež hdžež firmownik sam njeje serbskeho pochada abo serbsce njerěči, ale serbske swójbne korjenje wobsteja, su tafle w jednotliwych padach dwurěčne, (hlej na př. wobraz 1). W přemysłowym registrje serbskich gmejnow pak su do dalokeje měry jenož němske mjena podate (telefoniska informacija předsydy Zarjadniskeho zwjazka „Při Klóšterskej wodze“ Alfonsa Ryčerja dnja 6. meje 2010).

³ Wo wašnju přenjesenja němskich mjenow do hornjoserbšćiny hlej wotrězk 4.

⁴ Hlej <http://www.serbski-institut.de/cms/os/48/hornjoserbski>; staw 22. 4. 2010.

logisce motiwowane teksty z wonkowno- a nutfkownopolitiskimi temami kaž tež regionalne a nadregionalne njeserbske temy (na př. nastupace powšitkownje ratarstwo a hospodarstwo). Wot 1960tych lět sem wobmjezuja so ideologisce wusměrjene teksty na skutkowanje Domowiny; wobjim přinoškow z nadregionalnymi temami woteběraše. Přiběrachu pak rozprawy wo regionalnych a nadregionalnych sportowych podawkach kaž tež wo specifiskich serbskich temach.

Dalše čeziščo přepytowanja je prašenje za wužiwanjom mjenow w ertnej hornjoserbšćinje, wosebje hladajo na wustupowanje ekspresiwnych řečnych srědkow.⁵ Tohodla wudžělaštej so dwaj naprašnikaj: jedyn za NDRski čas (naprašnik I), druhi za čas přitomosće (naprašnik II). Naprašnik I wudžěli so 15 wosobam z wysookošulskim wukubłanjom w starobje mjez 40 a 75 lětami z dobrymi znajomosćemi hornjoserbskeje spisowneje řeče kaž tež kulturnych a politiskich wobstojnosćow. Woni běchu w NDRskim času rozdžělnje socializowani a mējachu rozdžělnje nastajenje k socialistiskej ideologiji. Mjez nimi běchu wučerjo, fararjo, (něhdyši) sobudžělačerjo serbskich institucijow a něhdyši studenća. Wšitcy tući informanća dóstachu tež naprašnik II, kotryž so přidatnje dalšim sydom wosobam wudžěli, mjez nimi tež wosobam w starobje wot 20 lět. W krótkim lisće předstaji so zaměr přepytowanja a wuprosy so wuraznje podače skrótšenkow a wosebje žortnych a ironiskich pomjenowanjow.⁶ Nimo toho přepruwowachu so někotre napisy zawodow w tak mjenowanym serbskim jadrowym regionje.

4. Přenjesenje resp. přeložowanje němskich swójskich mjenow do hornjoserbšćiny

Wobmjezuja so w swojim přepytowanju na wubrane semantiske klasy: na mjena wosobowych skupinow (mjena stronow, organizacijow, towarstwow, kulturnych a wumělskich cyłkow a pod.), na mjena institucijow resp. institucionymy (mjena zarjadow, kubłanišćow a zawodow) a na produktowe mjena resp. chrematonymy (na př. mjena nowinow a časopisow).⁷ Müller (1985) zjima tute swójske mjena jako k o m p l e k s n e o n y m i s k e p o m j e n o w a n j a. Zwonka konkretneho swójskeho mjena wustupuja jednotliwe džěle jako swobodne leksikaliske jednotki, při čimž móža tute džěle być njeonymiske (apelatiwy, na př. *Serbski ludowy ansambl – serbski, ludowy, ansambl*), zdžěla njeonymiske a zdžěla onymiske (na př. *župa „Handrij Zejler“ – njeonymiski: župa, onymiski: Handrij Zejler*).⁸ To płaći do dalokeje měry tež za swójske mjena, kotrež su z němčiny do serbšćiny přeložene, kaž *Swobodna němska młodžina* (njeonymiski: *swobodny, němski, młodžina*; ně. *Freie Deutsche Jugend*), *Čerwjeno-běli 90 Budyšin* (njeonymiski: *čerwjeny, běły, 90*; onymiski: *Budyšin*; ně. *Rot-Weiß 90 Bautzen*). Su-li

⁵ Zjawne komunikaciske sfery, k čemuž slušaja tež rozprawjace nowinarske teksty, płaća jako do dalokeje měry njeekspresiwne. Tež w połzajnym wobłuku zwěšća so jasna rezerwowanosć porno ekspresiwным řečnym srědkam, mjeztym zo so wone w priwatnej komunikaciskej sferje intensiwnje wužiwaja (přir. Walther 1973, 25).

⁶ Předpodachu so oficialne němske resp. serbske pomjenowanja. W lisće prošach wuraznje tež wo podače mjenow dalšich zawodow z bjezposrědnjeje wokoliny.

⁷ Po Walther (2003, 17 sc.); dale wužiwam za to wuraz „mjena wosobowych skupinow/institucijow/produktow“. Debusowa klasifikacija mjenowych družinow je hierachiska a dže bóle do hlubokosće; njepodawa pak wosebitu skupinu za wosobowe skupiny (hlej Debus 2012, 29).

⁸ Njeonymiske džěle móža so tež reprezentować přez inicialnu skrótšenkku, na př. *SRWŠ Budyšin* – njeonymiski: *SRWŠ = Serbska rozšěrjena wyša šula*, onymiski: *Budyšin*.

swójske abo kumštnje mjena wobstatk swójskeho mjena w němčinje, so tute zwjetša wobchowaja: *Budissa Budyšin* – ně. Budissa Bautzen, *Wojerowska kupnica CENTRUM* (ně. Centrum Warenhaus in Hoyerswerda), *Budyska „Perfecta“* (ně. Bautzener „Perfecta“), *Sprela-zawody* (ně. Sprela-Werke), *Datasachs AG, Telekom, Quelle*.

Ze skrótšenkami so w serbšćinje na wšelake wašnje wobchadža. Za serbske institucije eksistuja zwjetša tež oficialne skrótšenki, na př. *SLA* (= *Serbski ludowy ansambl*), *ISL* (= *Institut za serbski ludosypt*), *Nd* (= *Nowa doba*), *R* (= *Rozhlad*). W němčinje wužiwane skrótšenki (mjez nimi su skrótšenki, bazowace na jendźelskej předložce) so do serbšćiny počča, na př. *LPG* (= *Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft*), *RGW* (= *Rat für gegenseitige Wirtschaftshilfe*), *IHK* (= *Industrie- und Handelskammer*), *NATO* (= *North Atlantic Treaty Organization*). Jenož w někotrych padach eksistowachu resp. eksistuja w serbšćinje skrótšenki, kotrež bazuja na serbskim pomjenowanju, hačrunjež jedna so wo njeserbske mjeno wosobowych skupinow/institucijow/produktow, na př. mjena krajow kaž *NDR* = *Němska demokratiska republika* (ně. DDR – *Deutsche Demokratische Republik*), *ZRN* = *Zwjazkowa republika Němska* (ně. BRD – *Bundesrepublik Deutschland*) abo mjena organizacijow kaž *SNM* = *Swobodna němska młodžina* (ně. *FDJ – Freie Deutsche Jugend*), *KSSZ* = *Komunistiska strona sowjetskeho zwjazka* (ně. *KPdsU – Kommunistische Partei der Sowjetunion*).

5. Wužiwanje mjenow w spisownej hornjoserbšćinje

Wužiwanje mjenow w hornjoserbšćinje mamy w zwisku z wužiwanjom typiskich rěčnych srědkow w nowinach wobhladować. Nowinske resp. powšitkownje publicistiske teksty maja nadawk, čitarja informować a přeswědčić wo měnjenju, kotrež awtor teksta zastupuje. W nowinskej rěči NDR rěkaše tole, zo mějachu artikle stronitosć w zmysle knježaceje strony SED zwuraznić.⁹

Charakteriske žanry, w kotrychž přepytowane mjena wustupuja, maja zwjetša rozprawjacy, zdžěla měšany charakter. Spěšne nastawanje publicistiskich tekstow wjedže často k wužiwanju stereotypnych rěčnych srědkow. Na druhej stronje wotblyščuja so w tekstach wěšte wariacije kaž tež zhusćenja wurazowych srědkow.¹⁰ Wužiwanje wariacijow pak bě hižo naspomnjeneho žadanja stronitosće dla wobmjezowane a tuž wuznamjenjachu so teksty skerje přez „rěčnu monotonosć“ (Dieckmann 1986).

5.1. Swójske mjena němskich skupinow, institucijow a produktow

W 1950tych lětach jewi so často poľne mjeno *Němska demokratiska republika*, wosebje jako džěl titla kaž tež w oficialnych listach a zdžělenkach, na př. *Prezident Němskeje demokratiskeje republiki, Wilh. Pieck, je so přez rozhlós wobročił na krajanow w ranju a wječoru němskeje wótciny, [...]* (Nd 1/1954); *Po cyłej Němskej demokratiskej repu-*

⁹ Wodžacu funkciju za politiske wozjewjenja přewza w NDRskim času powěšcowa služba ADN, na kotrež so nowinarjo orientowachu resp. kotrejež přepodate teksty so w nowinach wozjewjachu (přir. diskusiju k přinoškej Brauna 1986, str. 214 sc.; DDR-Handbuch 1985, Bd. 1, 39 sc.).

¹⁰ Přehlad wo publicistiskim stilu w hornjoserbšćinje w druhej połojcy 20. lětstotka podawa Wólkowa (1998). Wo nowinarskej rěči NDR z wida wědomostnikow ze Zwjazkoweje republiki Němskeje hlej mjez druhim Braun (1986) a Dieckmann (1986).

blice nabywaju burske wiki přeco wjetšeho wuznama [...] (Nd 3/1954). – Wužiwanje poľneho mjena implikuje tu pozitiwne hódnoćenje swójskich wukonow. Tajke pomjenowanja wustupuja wosebje w tekstach, w kotrychž so chwala wuspěchi socializma abo mjenuja wosoby ze swojimi funkcijemi. Oficialna skrótšenka *NDR* wustupowaše tohorunja často, wosebje w nadpismach, ale tež w tekstach, zo bychy so wospjetowanja wobešli resp. měštno lutowało: *W NDR witamy léto 1954 [...] (Nd 1/1954); Knježerstwo NDR je ze swojim wozjewjenjom [...] namjety za cyłóněmske dorozumjenje předpožito [...] (Nd 1/1954).*

Statne organy, strony a organizacije kaž tež jich funkcije so mjenuja w nowinarskich tekstach poľnje abo w formje skrótšenki, na př. *Centralny komitej SED* resp. *CK SED; Towaršnosć za němsko-sowjetske přecelstwo* resp. *DSF*. Hišće spočatk 60tych lět nadeńdzemy nimo skrótšenki *SED* tež poľne mjeno strony (*Zjednočena socialistiska strona Němskeje*¹¹), ale bě to zředka. Přesadzi so bórze nimale konsekwentne wužiwanje skrótšenki. Skrótšene mjena za němske institucije a organizacije jako mjenowe warianty registrowachu so wosebje w tajkich padach, hdyž bě tole tež w němčinje z wašnjom, na př. *Nacionalna fronta*¹² (ně. Nationale Front – poľne serbske mjeno: *Nacionalna fronta Němskeje demokratiskeje republiki/NDR*), *Kulturny zwjazk* (ně. Kulturbund – poľne serbske mjeno: *Kulturny zwjazk Němskeje demokratiskeje republiki/NDR*).

Zwjětša wustupuja w serbščinje němske skrótšenki jako požčonki z němčiny, na př. *BHG, MTS, PGH, BGL, DSF, DTSB, FDGB* (hlej tež wotrězk 4). Wužiwaja-li so poľne mjena znatych wosobowych skupinow/institucijow, přeložuja so wone do serbščinje, po čimž dodawa so w spinkach němska skrótšenka: *Mjezynarodny institut za prawa narodnosćow a regionalizma (INTEREG)*, *Zwjazkowa powěšćowa služba (BND)*, *Zwjazk němskeje katolskeje młodžiny (BDKJ)*, *Němske towarstwo bruniceweje industrije (DEBRIV)*, *Federalistiska unija europskich ludowych skupin (FUEV)*¹³ a druhe. Tež mjena zjednoćenstwow, za kotrež w němčinje skrótšenka z wašnjom njeje resp. so jenož zředka wužiwa, přeložuja so do serbščinje, při tym dodawa so němske pomjenowanje w spinkach: *Zelena liga (Grüne Liga)*, *Zeleni (Die Grünen)*, *Towarstwo za wohrožene ludy (Gesellschaft für bedrohte Völker)*.

Poľne mjeno ratarskich zawodow w NDRskim času, tak mjenowanych LPGjow,¹⁴ jewi so rědko, na př. *prodrustwo „Přezjednosć“ w Lutobću; Bórkowske ratarske prodrustwo „Zjednočena móc“*. Wo wjele časćišo wustupowachu swobodne syntagmy z onymiskim wobstatkom, zwjetša w formje *Chelnjanske prodrustwo, Lutobčanska traktornja*. Tute wašnje pomjenowanja měješe swoje paralele w němskich medijach kaž tež znutřka zawodow (přir. Redlich 1973, 218 sc.).

¹¹ W časopisu „Serbska šula“ pisaše so w léće 1961 nimo toho tež *Socialistiska zjednočena strona Němskeje*.

¹² Po zapisu skrótšenkow (Völkel 1981, 568) bě tež móžno wužiwać skrótšenku *NF (NF NDR = Nacionalna fronta NDR)*. W přepytowanym korpusu pak so za to žadyn dokład njenamaka.

¹³ W tekstach registrowachu so wšelake serbske wotpowědniki; nimo horjeka mjenowaneho tež *Federalistiska unija europskich narodnych skupin(ow)* a *Federalistiska unija europskich narodnych mjeńšin*. Rozdžěle su zawinowane přez rozdžělné wuchadžišćo, jónu jendželske *European Nationalities* a jónu němske *Volksgruppen*. W serbščinje jewi so zdžěla tež inicialna skrótšenka *FUEN*, kotraž so wotwodžuje wot jendželskeho mjena *Federal Union of European Nationalities*.

¹⁴ Załoženje prodrustwow mjez 1952 a 1960 bě zwjetša zwjazane z wuzwolenjom mjena, tak mjenowane LPGske mjena abo přimjena (přir. Redlich 1973, 206).

Pola sportowych zjednoćenstwow njerysuje so jednotny wobraz: Njeonymiske džěle poľneho mjena so zwjetša do serbšćiny přenjesu, na př. *Traktor Ralbicy, Motor Wulka Dubrawa, Pozběh Běla Woda, Chemija Friedrichshain, Wocl Wětrow*. Poľne mjena tutech zjednoćenstwow so zwjetša jenož w nadpismje, podtitlu abo w zawodnym teksće (Vorspann) nowinskich wozjewjenjow jewjachu, mjeztym zo so w poprawnej rozprawje wužiwachu zwjetša wopisowanja kaž *Hórčenjo, Njehjelčenjo, hosćo* atd., štož njeje wosebitosć serbskich nowinskich tekstow, ale typiske tež za němske teksty. Pola njeľužiskich a wukrajnych zjednoćenstwow pokazuje so so tendenca, pomjenowanja z originalneje řeče přewzać, na př. *Eintracht Frankfurt, Glasgow Rangers*.

Tójšto sportowych zjednoćenstwow wužiwaše resp. wužiwa skrótšenk w swojim mjenje, na př. *SG* (= ně. Sportgemeinschaft), *SV* (= ně. Sportvereinigung), *SC* (= ně. Sportclub) abo *TSG* (= ně. Turn- und Sportgemeinschaft), kotraž so tež w serbskim teksće wobchowa. Jenož pola zjednoćenstwow z dwurěčnych kónčin wužiwašej so často serbskej skrótšence *SJ* (= sportowa jednotka) a *ST* (= sportowe towarstwo), na př. *SJ Hórki* (= *Sportowa jednotka Hórki*). Wot 1990tych ľet wustupuje serbska skrótšenka *ST* resp. *SJ* přiběrajo tež w zwisku z němskimi sportowymi zjednoćenstwami za němske *SV: ST Korzym, ST Wjelećin, ST Zemicy-Tumicy, SJ Großröhrsdorf* a druhe.¹⁵ Druhe skrótšenk kaž *FC* (= Fußball-Club) abo *FV* (= Fußball-Verein) so wobchowaja: *1. FC Wilmersdorf 1911, 1. FC Köln, Biskopičanski FV 08*. Tole potřechi zasadnje tež tajke skrótšenk, kotrež wobsteja z třoch pismikow, wšojedne, hač eksistuje za wotpowědne město serbske pomjenowanje: *DJK Konjegy, ESV Drježdžany, TTV 97 Kamjenc II, VfB Žitawa, TSV Rothalmünster 1891, TuS 1896 Gersdorf*.

Ze zawjedženjom Ciwilneho zakonika NDR w ľeće 1976 wotstronichu so de facto wšitke towarstwa z wuwzaćom sportowych towarstwow. Po zjednoćenju němskeju statow 3. oktobra 1990 zhubi Ciwilny zakonik NDR swoju plaćiwosć. Z tym bu Byrgarski zakonik (BGB) tež za tak mjenowane nowe zwjazkowe kraje plaćiwu a zaľoženje towarstwow bě móžne (§§ 21 do 79). Byrnjež so zdžěla mjeno němskeho towarstwa do serbšćiny přeložowało, wobchowa so němska skrótšenka *e. V.* (= eingetragener Verein; serbsce = *zapisane towarstwo, z. t.*) jako wobstatk mjena, na př. *žónska iniciatiwa „Samsna a runoprawna“ e. V. ze Zľeho Komorowa, Łužiske koľo e. V., turistiski zwjazk Delnja Łužica e. V.*

Porno tomu wobkedžbujemy njejednotne trjebanje němskeje skrótšenk *GmbH* resp. jeje serbskeho wotpowědnika *tzwr* w zwisku z němskimi firmami. Ze skrótšenk *tzwr* a *GmbH* kombinuja so na jednym boku kompletne abo džěľne přeložki abo tež z němčiny resp. jendželšćiny přewzate mjenowe džěľe:

Wubrane přikľady z němskeje skrótšenk: *Telux GmbH, Computershop Systemhaus GmbH, HSKG – moderne Haustechnik GmbH, Zeibina Elektronik GmbH, Autohaus Hartmut Vogt GmbH & Co. KG, LMR Service and Consulting GmbH, PHYLAk Sachsen GmbH, Neue Erba Lautex GmbH, brainheart entertainment GmbH, Vestas Němska GmbH w Lauchhammerje, Zhorjelc Fleece GmbH, Łužiska hala GmbH, Swęcowa technika Hess GmbH, Integra Wojerecy GmbH, Drježdžanska L-B-Systemtechnik GmbH*

¹⁵ Chabľanja maja swoje přičiny na jednej stronje w individualnych preferencach redaktorow, na druhej stronje w njewěstosćach abo njedokľadnosćach kodifikacije. Korektorka „Serbskich Nowin“ (wot ľeta 2000) wujasni mi napřećo (rozmoľwa z dnja 31. 3. 2010), zo so prócuje wo wužiwanje skrótšenkow na bazy serbskich wotpowědnikow, potajkim *ST* abo *SJ*.

Wubrane příklady ze serbskej skrótšenkú: *Wobhospodarjenje twarjenjow Choćebuz tzwr, SIT Džěžnikočanska industrijna technika tzwr, specialny zawod Future Europe tzwr, Samsung Corning Němska tzwr, Schiel & Girodi tzwr, Klausner Holz Sachsen tzwr*

Mjena němskich nakładnistwow so do serbsčiny njeprěnjesu, ale podawaja so němske w pazorkach, na př. *nakład „Aufbau“, nakład „Kultur und Fortschritt“*.¹⁶

Tež title němskich časopisow so w originalnej rěči w pazorkach podawaja, na př. *„Die neue Schule“, „Polytechnische Bildung und Erziehung“, „Spiegel“, „Kultur-schau“*. Zo bych so tute mjena gramatisce lěpje do serbskeje sady zatwarić dali, je jim zwjetša apelatiwum *nowina* resp. *časopis* w funkciji apozicije dodany: *w nowinje „Lautsitzer Rundschau“*.

W běžnym teksće podawaja so title džiwađlowych hrow w serbskim přeložku (*„Nathan Mudry“*). Je-li pak wotčićany wurězk hrajnego plana, so originalne němskorěčne title wobchowaja.

Při mjenowanju sportowych podawkow wobchowaja so cuzorěčne njeněmske elementy, geografiske pomjenowanja so přeložuja, jeli eksistuje běžny serbski toponym, na př. *Rallye Dakar, UEFA-cup, „Australian Open“, „America’s Cup“, Błórowski marathon*.

W spisownej rěči namakaja so jenož we wuwzačnych padach ekspresiwne wurazy jako dublety, na př. w NDRskim času w zwisku ze Zwjazkowej republiku Němskej. Oficialne mjeno w lěće 1949 založeneje Zwjazkoweje republiku Němskej so hač do kónca lěta 1969 jenož sporadisce jewješe¹⁷, město toho namakamy warianty a dublety kaž: *nawječorno-němska Zwjazkowa republika, nawječorna Němska, wječorna Němska, Zwjazkowa republika, Zapadna Němska*. Z wašnjom běchu tež pomjenowanja, z kotrymiž so politiski njeprěcel difamowaše abo znajmjeńša wothódnocěše, na př. *nawječorne mócnarstwo a Adenauerowe knježerstwo, Bonnske knježerstwo, Bonnski stat, zapadnoněmscy imperialisća*. Ředke wužiwanje poľneho mjena, za to pak jasne preferowanje dubletow kaž *zapadna/nawječorna Němska* resp. hódnoćacych pomjenowanjow měješe swoju paralelu w němskorěčnych nowinskich tekstach (přir. mjez druhim Braun 1986).¹⁸

5.2. Swójske mjena serbskich skupinow, institucijow a produktow

Mjena serbskich wosobowych skupinow/institucijow, kotrež nastachu přez wuwostajenje jednotliwych člonow poľneho mjena, wustupowachu a wustupuja tohorunja w skrótšenej formje, na př. *wučerski wustaw* město *Serbski wučerski wustaw „Korla Ja-*

¹⁶ Džensa wužiwa so powšitkownje *nakładnistwo* jako wotpowědnik za ně. *Verlag*.

¹⁷ Změna praksy ma so widjeć z prócowanjemi wo normalizowanje počahow mjez NDR a ZRN. W oktobrje 1969 poskići tehdyši zwjazkowy kancler Willy Brandt ministerskej radže NDR nawjazanje wotpowědnych jednanjow. Jako reakciju na to sposrědkowa Walter Ulbricht prezidentej ZRN dnja 17. decembra 1969 načisk zrěčenja (hlej DDR-Handbuch 1985. zwj. 1, 579); z tutej oficialnej zdžělenku změni so oficialne pomjenowanje ZRN (přir. k tomu diskusiju k přinoškej Brauna 1986, 215).

¹⁸ Zda so, zo jedna so wo marker publicistiskich tekstow, znajmjeńša je (wot)hódnoćenje wěštych krajow, organizacijow atd. přez wužiwanje wotpowědnych rěčnych wurazow tež džensa w němskej publicistice z wašnjom. Tak rěči a pisa so wo *Syriens Regime, Machthaber Assad, Ágyptens Ex-Machthaber, der Kreml* atd.; wšitke maja negatiwnu, wothódnocacu konotaciju.

nak“¹⁹; institut město *Institut za serbski ludospyt*; nakładnistwo město *Ludowe nakładnistwo Domowina*, založba město *Založba za serbski lud*, WITAJ-centrum město *Rěčny centrum WITAJ*. Najhusćišo su tajke wuwostajenja pola mjenow Domowinskih župow a serbskich šulow: župa „*Michał Hórnik*“ pódla *Kamjenska župa*, *Kamjenska župa Domowiny*; *Pančičanska (zakładna/srjedžna)*²⁰ šula, *Ralbičanska (zakładna/srjedžna) šula*.

Wužiwanje skrótšenkow serbskich institucijow je nimale normalny zjaw. Wone wustupuja w nadpisach, podrjadkach, zawodnych tekstach kaž tež w teksće samym: *Serbski wučerski wustaw „Korla Janak“* – SWW; *Serbski ludowy ansambl* – SLA; *Serbske ludowe dźiwadlo* – SLDŽ; *Němsko-Serbske ludowe dźiwadlo* – NSLDŽ; *Ludowe nakładnistwo Domowina* – LND; *Akademija pedagogiskich wědomosćow NDR* – APW²¹; *Dom za serbske ludowe wuměłstwo* – DSLW, *ISL* – *Institut za serbski ludospyt*²²; *Rěčny centrum WITAJ* – RCW. Rozšěrjeny je tutón princip tež za šule: *SRWŠ Budyšin* (= *Serbska rozšěrjena wyša šula „Hermann Matern“ Budyšin*), *SPWŠ Budyšin* (= *Serbska polytechniska wyša šula „Hermann Matern“ Budyšin*). Skrótšenki za džzensniše serbske šule (kaž *SZŠ Pančicy-Kukow* = *Serbska zakładna šula Pančicy-Kukow*, *SSŠ Worklec* = *Serbska srjedžna šula Worklec*) jewja so zwjetša jenož při podacach oficialneho razu.²³

Po založenju přernih serbskich zapisanych towarstwow wobkedźbowachmy chablanja w trjebanju němskeje a serbskeje skrótšenki *e. V.* resp. *z. t.* W běhu leta 1991 pak přesadži so w zwisku ze serbskimi towarstwami wužiwanje serbskeje skrótšenki: *Serbske šulske towarstwo z. t.*, *Maćica Serbska z. t.*, *Towarstwo Cyrila a Metoda z. t.* Podobny zjaw potrjechi skrótšenk *GmbH* resp. jeje serbski wotpowědnik *tzwr.* Za serbsku firmu preferuje so mjez tym serbska skrótšenka njewotwisnje wot toho, hač a kak so firma serbskeho mějićela sama mjenuje, na př. *Serbska čišćernja tzwr.*, *Šuster – Elektrotechnika Njebjelčicy tzwr.*, *Rječka & Čornak tzwr.*

6. Wužiwanje mjenow w ertnej hornjoserbšćinje

Oficialne pomjenowanja so wězo tež w ertnej rěči jewja, bóle rozšěrjene pak je wužiwanje wariantow a dubletow. Preferowanje skrótšeneho mjena abo skrótšenki jako warianty poľneho mjena zwisuje na jednej stronje z bóle rozšěrjenym prócowanjom wo rěčnu ekonomiju w ertnym wobchadze. Na druhej stronje je w nutřkownoserbskim konteksće abo při konkretnej komunikaciskej situaciji identifikacija mjena z wotpowědnym objektom njeproblematiska, tak zo wuwostajenja k njedorozumjenjam njewjeddu. Wužiwanje resp. njewužiwanje poľneho mjena wotwisuje nimo toho wot kompleksnosće mjena: Čim kompleksniše je poľne mjeno, čim skerje preferuje so skrótšene mjeno. Tak namakamy poľne mjeno wosebje pola scěhowacych přikładow: *Kulturny zwjazk*, *Nacionalna fronta* resp. *Narodna fronta*, *Ludowa solidarita* resp. *Ludowa soli-*

¹⁹ Mjez 1946 a 1952 bě serbski wučerski wustaw w Radworju zaměštnjeny, štož so tohorunja w mjenach wotblyšćuje: *Radworski wustaw*, *Radworski institut za kubłanje wučerjow*.

²⁰ Pančičanska srjedžna šula bu kónc šulskeho leta 2007/08 zawrjena.

²¹ W serbskim konteksće počahuje so APW stajnje na wotnožku w dwurěčnym teritoriju (sb. *Wotdźěl za šule w dwurěčnych kónčinach*), kotraž měješe swoje sydło w Budyšinje.

²² Skrótšenka ISL za *Institut za serbski ludospyt* wustupowaše w serbskich tekstach jenož sporadisce; skerje bě wona typiska za interne wužiwanje abo na přikład w časopisu „*Lětopis*“.

²³ Wot leta 2013 sem přemjenuja so w Sakskej srjedžne šule (ně. Mittelschule) na wyše šule (ně. Oberschule). Paralelnje so wězo serbske pomjenowanja koriguja.

darnosć, Ludowa komora. Přirunanje z němčinu pokazuje, zo wustupuje poľne mjeno najčasćišo w tajkich padach, hdžež tež němčina preferuje poľne mjeno. Pola mjenow za specifiske serbske zarjady, zawody, skupiny atd. wužiwaja so poľne mjena mjez druhim za sčehowace: *Serbski dom, Lózy hólcy, SG Sněhowka, Smolerjec kniharnja*.

6.1. Swójske mjena němskich skupinow, institucijow a produktow

Při ertnym wužiwanju mjenow napadnu sylne paralele z wobchadneje rěču. Tak jewja so kompozita, kotrež su na wšelake wašnje hybridne, na př. tajke, w kotrychž je druhi čłon fonetisce a morfologisce adaptowana požčonka, přeni čłon přewozmjje so bjez změny z němčiny, na př. *Volkssolidarita* (ně. Volkssolidarität), *politbėrow* (ně. Politbüro), *be-cirksrada* (ně. Bezirksrat). Dale wustupuja citaty, na př. *Neues Deutschland, Volksskammer, Volkssolidarität*.

Nimo poľnych mjenow su tež dokładžene skrótšene mjena serbskich wotpowědnikow, zdžěla z adaptowanymi požčonkami z němčiny. Zwjetša su to jenož hišće apelatiwy, ale z konteksta je jasne, zo su mjenjene wotpowědne konkretne organizacije, zawody atd., na př. *burska strona* (spisowna hs. *Demokratiska burska strona*, ně. Demokratische Bauernpartei), *póšta, pósta, póst* (spisowna hs. *Němski póst*, ně. Deutsche Post), *rajchsbona, němska bona, bona, eisenbona, železnica* (spisowna hs. *Němska železnica*, ně. Deutsche Reichsbahn); *džěłarnistwo, gewerkšofta* (spisowna hs. *Swobodny němski džěłarniski zwjazk*, ně. Freier Deutscher Gewerkschaftsbund); *ludowa armeja, armeja* (spisowna hs. *Narodna ludowa armeja*, ně. Nationale Volksarmee); *wokrjes* (spisowna hs. *rada wokrjesa*, ně. Rat des Kreises). Hač jedna so pola naličenych přikładow wo samostatne skrótšjenja a wuwostajenja w serbsčiny abo hač su to po němskim přikładže tworjene apelatiwy, njehodži so z wěstosću prajić. Wliw němčiny njeje wuzamknjeny, wšak eksistowachu tu paralele, na př. wužiwachu so skrótšene mjena kaž ně. *Bauernpartei, Volkspolizei, Volksarmee* abo *Armee*.

Nimo skrótšenych mjenow su tež skrótšenki rozšěrjene, kotrež nastachu na zakładže serbskeho poľneho mjena abo jako požčonki z němčiny, na př. *NLA* (hs. *Narodna ludowa armeja*) a wotpowědna němska skrótšenka *NVA* (ně. Nationale Volksarmee), *NPCI* (hs. *Němski pedagogiski centralny institut*) a *DPZI* (ně. Deutsches Pädagogisches Zentralinstitut), *ZRN* a *BRD*, *NDR* a *DDR*, *SNM* (hs. *Swobodna němska młodžina*) a *FDJ*. Hewak bazuja skrótšenki nimale bjezwuwzačnje na němskich słownych inicialach (hlej wotrězk 4.), na přikład *BHG, BGL, MfS, MTS, MAS, ND, RGW, SED, NATO, UNO*; wurjekuja so po jednotliwych pismikach (*MTS*) abo po zwukowej hódnoće pismikow (*UNO*).

Pola prodrustwow a druhich ratarskich zawodow zwěšćamy preferowanje skrótšeneho mjena, zwjetša po mustrije: adjektiwiska wotwodženka wjesneho mjena + LPG resp. LPG + wjesne mjeno: *Kašćanska LPG, LPG Budyšink*. Jako powšitkowne pomjenowanje za ratarske prodrustwa podawaše so *drustwo* abo *prodrustwo*. Nimo prodrustwow eksistowachu dalše ratarske zawody abo specializowane prodrustwa, na př. ně. *LPG Pflanzenproduktion* (spisowna hs. *LPG rostlinska produkcija*). W ertnej hornjoserbsčiny registrowachu so za to sčehowace warianty: němski citat *Pflanze*, dale *pólna LPG, rostlinska produkcija, rostlinske prodrustwo, prodrustwo za rostlinsku produkciju* a *prodrustwo rostlinska produkcija* (poslednje z přewzaćom němskeje syntaktiskeje struktury).

Rěči-li so wo zawodach na wsach, móže wužiwanje zawodoweho mjena zdžěla cyle wupadnyć, na př.: *Wón džěla we Wětrowje*. Kóždy připosluchar z tuteje wokoliny wě-

džeše, zo eksistuje we Wětrowje jako jenički wjetši zawod šamotownja. Tohodla bě kóždemu jasne, hdže wotpowědna wosoba džěła. Podobnje móže so při mjenowanju zawoda wjesne mjeno wuwostajić, hdyž je z konteksta jasne, wo kotry zawod so jedna, na př. skrótšenka *KfL* (za ně. Kreisbetrieb für Landtechnik) bjez pomjenowanja wsy *Pančicy-Kukow*, hačrunjež bě tole wotnožka Kamjenskeho zawoda *KfL*.

Za Zwjazkowu republiku Němsku podawachu so neutralne warianty a dublety *zapadna Němska*, *nawječorna Němska* a *zapad*; wšitke wotpowěduja ně. Westdeutschland resp. Westen. Němske požčonki su *west(e)n* za ně. Westen, (*tam*) *durich* a *lóborka* – poslednje z wariantami (*tam*) *loboka*, w *Lobertkach* a *lybor* – su wobchadnorěčne a dialektalne, wobchadnorěčne je tež (*tam*) *prěki*; wšitko wotpowědniki za ně. drüben. Stilistisce neutralna warianta za *Němska demokratiska republika* je *wuchodna Němska* a neutralna dubleta je wuraz *pola nas*. Porno tomu implikuje dubleta *wuchod* ideologiske distancowanje, *naša republika* pak je pozitiwny wuraz, zwuraznjacy identifikaciju.²⁴ Neutralna dubleta za *Narodna ludowa armeja* je *wójsko*, neutralna warianta je *armeja*. W konkretnym woznamje, zo něchtó swoju wobornu službu runje wukonja, podawaše so *pola wojakow być* resp. němska požčonka *fona*, štož wotpowěduje němskemu wobchadnorěčnemu abo salopnemu 'Fahne' w samsnym woznamje.²⁵ W němčinje rozšěrjene krótkosłowo *Stasi* za Ministerium für Staatssicherheit so tohorunja w serbšćinje wužiwa(še) jako *stasi* [ftazi]; nimo toho dubleta *Mättigowa*, štož so počahuje na adresu jastwa Ministerstwa za statnu wěstotu²⁶ w Budyšinje, kotraž bě zaměstnjene na Mättigowej dróze. Slovo *Memfis* jako pomjenowanje za Ministerstwo za statnu wěstotu je so z němčiny požčilo (ně. *Memphis* pisane) a bazuje na wokalisce rozšěrjenej skrótšence *MfS*. Je to zwukowe napodobnjenje ameriskeho města Memphis w zwjazkowym staće Tennessee.²⁷

Wužiwanje žortnych wurazow za mjena wosobowych skupinow a institucijow móže być powšitkownje rozšěrjene abo indiwiduelnje na mały kruh řečnikow wobmjezowane. Tu słuša pomjenowanje *fizdarnja* za Budysku hwězdarnju. Serbske *fizdarnja* je žortne skomolenje a bazuje na zwukowej podobnosći dialektalneho wurjekowanja werba *hwizdać* [fʰizdatʃ] z apelatiwom *hwězda*.²⁸

Bóle rozšěrjene bě porno tomu žortny wuraz *maslaki* za sobudžělačerjow *MAS* (skrótšenka za ně. Maschinen-Ausleihstation) resp. pozdžišo *MTS* (ně. Maschinen-Traktoren-Station). Při tym jedna so pozdatnje wo sufiksalsnu wotwodženku wot skrótšenki *MAS*, kotraž wotpowěduje apelatiwej *maslak*, to je 'něchtó, kotryž so masli abo so komdži'. Informanća pak wobkručichu, zo njeměješe pomjenowanje *maslak* abo *maslaki* zwuraznić, zo sobudžělačerjo při džěle lěnjeho pasu. Džěła zapisachu za to tež *maslaki*

²⁴ Tajke pozitiwne hódnoćenje tči tež w sčěhowacych wuprajenjach nastupajo Domowinu abo Ludowe nakładnistwo Domowina, přir. *Zwjazkowe předsydstwo našeje narodneje organizacije Domowiny* (Nd 4/1954), *naše nakładnistwo* (Nd 95/1960) (wuzběhnjene A.P.).

²⁵ Němski wobrot 'bei der Fahne sein' je typiski za NDRsku němčinu. Serbski přeložk *chorhoj* w tutym zwisku njefunguje, štož wujasni wobmjezowane trjebanje wobrota *při fonje być* we wobchadnej řeči.

²⁶ Pomjenowanje po „Amtliche Bezeichnungen“ (str. 59); džensa wužiwa so paralelnje tež Ministerstwo za statnu bjezstrašnosć.

²⁷ Informant wobkruči, zo jedna so wo přewzaće z němčiny, kotraž bě pola wojakow słyša. Wuraz *Memphis* słušeše k wobstatkej wojskeje řeče w NDRskim času (hlej Möller 2000, 270).

²⁸ Pod wliwom ortografije je so w ertnym wužiwanju spisowneje hornjoserbšćiny – znajmjeńša pola někotrych slowow – zadomiło wurjekowanje po pismje („spelling pronunciation“). Tohodla słyšimy džensa zwjetša slova [uizdatʃ] (*hwizdać*) kaž tež [uʃfka] (*hwězka*) město [fʰifka].

a *mazuchi*, štož je rozšěrjenje słowneje hry z pomocu zwukoweje podobnosće. Dalše žortne dublety su němski citat *Horch und Guck* za Ministerstwo za statnu wěstotu, němskej požconce *kolonisća a laubnipiperjo* (ně. Laubenpieper) za člonow Zwjazka mała-zahrodnikow, sydlerjow a plahowarjow drobnego skotu.

K ideologisce markěrowanym, zwjetša w o t h ó d n o ć a c y m a z tym wěstu distancu k socialistiskemu towaršnostnemu systemej zwuraznjacym dubletam słušeja scěhowace dokłady: *cona* za Němsku demokratisku republiku (tež w němčinje móžna dubleta *Zone*), *kolchowska strona* za Demokratisku bursku stronu, *stronska nowina* resp. *centralny organ* za dženik „Neues Deutschland“, *komunisća a či čerwjeni* za člonow SED, požconka *gruzlkabinet* za politbërow, *te čušlaki* za sobudźěłačerjow Ministerstwa za statnu wěstotu, *(ta) firma* za Ministerstwo za statnu wěstotu kaž tež *Ludowa Camorra*²⁹ za *Ludowu komoru*.

6.2. Swójske mjena serbskich skupinow, institucijow a produktow

Poměrnje často wustupuja skrótsene mjena, zwjetša skrótsi so mjeno wo jedyn člon (často wo adjektiw *serbski*): *Dom za serbske ludowe wuměłstwo* → *Dom za ludowe wuměłstwo*; *Institut za serbski ludospyt* → *Institut za ludospyt*; *Koło serbskich hudźbnikow* → *koło hudźbnikow*; *Koło serbskich spisowačelow* → *koło spisowačelow*; *Serbski zarjad* → *zarjad*; *Serbski ludowy ansambl* → *serbski ansambl*, *Rěčny centrum WITAJ* → *WITAJ-centrum*.

Je tež dosć přikładow, hdžež so mjeno wo wjace hač jedyn člon krótsi: *Centralna serbska rěčna šula Minakał* → *rěčna šula Minakał*, *rěčna šula*³⁰, *Minakał*³¹; *Němsko-Serbske ludowe dźiwadło* → *serbske dźiwadło*³², *dźiwadło*; *Serbski wučerski wustaw „Korla Janak“* → *wučerski wustaw*, *wustaw*;³³ *Serbski ludowy ansambl* → *ansambl*; *Institut za serbski ludospyt* → *institut*, *ludospyt*, *institut w Budyšinje/w měsće*; *Ludowe nakładnistwo Domowina* → *nakładnistwo*; *Dom za serbske ludowe wuměłstwo* → *ludowe wuměłstwo*; *wysokošulska župa „Jan Skala“* → *župa „Jan Skala“*, *župa wysoke šulstwo*, *Jan Skala*; *Załožba za serbski lud* → *załožba*.

Mjeztym zo zwěšćamy w spisownej rěči za pomjenowanje šulow často kombinacije ze skrótsenkow (*SPWŠ*, *SRWŠ*, *WŠ*) a wjesneho mjena (na př. *WŠ Ralbicy*, *SRWŠ Budyšin*), preferowaše so ertnje model: adjektiwiska wotwodženka wjesneho mjena + *šula*, na př. *Ralbičan(ska) šula*, *Worklečan(ska) šula*, *Pančan(ska) šula*, *Radworska šula* atd. Někotre šule mějachu oficialne přimjeno, kotrež so zdžěla tež ertnje wužiwaše, na př. *Konjewowa šula* resp. *Konjew-šula* (w Ralbicach), *Maternowa šula* (w Budyši-

²⁹ Tu mamy zwukowu podobnosć mjena italskeho mafiozneho zwjazka z regularnym serbskim wotpowědnikom *komora*.

³⁰ Z wida Hornjoserba njebě dalše diferencowanje trěbne, značeš wšak zwjetša jenož hornjoserbsku rěčnu šulu w Minakale. Jenož někotři dodachu pomjenowanje z wjesnym mjenom *Minakał* na rozdžěl k delnjoserbskej rěčnej šuli w Dešanku.

³¹ Eksistowaše w Minakale jenož j e d n a serbska institucija, tuž bě jasne, wo kotru so jedna.

³² We wěstych kontekstach počahuje so *serbske dźiwadło* specielnje na serbskorěčny dźiwadłowu kruch, potom njejedna so wo mjeno.

³³ Němski wotpowědnik za *Institut za serbski ludospyt* je Institut für sorbische Volksforschung, za *Serbski wučerski wustaw* je to Sorbisches Lehrerbildungsinstitut, potajkim jewi so w němčinje jenož ‘Institut’. W serbščinje diferencowaše so z wužiwanjom synonymow: *institut* resp. *wustaw*. Tak bě w serbščinje jasne, zo počahuje so skrótsene mjeno *institut* na *Institut za serbski ludospyt*, *wustaw* pak na *Serbski wučerski wustaw*.

nje), *šula Čišinskeho resp. Čišinski-šula* (w Pančicach), *šula Grólmusec resp. šula dr. Marja Grólmusec* (w Radworju), *Jurij Chěžka resp. Chěžka-šula* (w Chrósćicach).³⁴ Pomjenowanja *Konjew-šula*, *Čišinski-šula* a *Chěžka-šula* su po němskim přikładze tworjene kompozita, kotrež maja wuraznje wobchadnorěčny charakter. Atribut *serbski* wustupuje jenož za serbskej šuli w Budyšinje, zo by so rozeznawała wot němskich šulow, na př. *serbska šula w Budyšinje*. W serbskim konteksće pak móžeše tež tu adjektiv *serbski* wupadnyć: *na rozšěrjenej być; Budyska šula*.

Nimale kóždy serbska institucija hodži so ze skrótšenkou mjenować: *Dom za serbske ludowe wuměštwostwo* → *DSLW*; *Serbski wučerski wustaw „Korla Janak“* → *SWW, SIFL* (= ně. Sorbisches Institut für Lehrerbildung, wurjekowanje jako słowo [zifl]); *Serbski ludowy ansambl* → *SLA*; *Němsko-Serbske ludowe džiwadło* → *NSLDž*; *Ludowe nakładnistwo Domowina* → *LND*; *Akademija pedagogiskich wědomosćow* → *APW*.

Dokładzene su w materialu někotre indiwiduelnje wužiwane žortne warianty. Při tym so džěl mjena wuměnja, na př. *Katolski wosoł* město *Katolski Posoł* (rymowy porik); *Grüß-Dich-Zentrum* (němski přeložk) abo tež *Božemje-centrum* (antonym) město *Rěčny centrum WITAJ*. Pomjenowanje *Institut za serbski ludozbyt* město poprawneho *Institut za serbski ludospyt* je słowna hra, bazowaca na přeinterpretowanju elementa *-spyt* na zakładze zwukoweje podobnosće z apelatiwom *zbytk*, štož je aluzija na woteběracu ličbu Serbow. Podobny zjaw wobkedźbujemy pola přikłada *Roclad* (*Roc-* < ně. *Rotz-* + hs. *-[h]lad*) město *Rozhlad*, štož drje ma so jako wothódnočaca hybrida interpretować. Na druhej stronje móže so tež jednać wo aluziju na wurjekowanje němskeho *z* jako [ts], mjeztym zo reprezentuje serbski pismik *z* spěwny spirant [z].

Za někotre přikłady podachu so stilistisce neutralne dublety abo tajke z ekspresiwnej konotaciju; často su to jenož hišće apelatiwy. Stilistisce neutralne su sčchowace dublety: *město*³⁵, *serbske hłowne město* za Budyšin; *serbscy hudźbnicy* za člonow *Koła serbskich hudźbnikow*; *mały Nd* (porno *wulki ND* za němsku stronsku nowinu „Neues Deutschland“), *(serbska) nowina*, *(serbski) blot* (z wobchadnorěčnym *blot* za serbsku nowinu „Nowa doba“; *serbska třěcha* za Domowinu; *gymnazialny chór* za 1. kulturnu brigadu.

W naprašnikach podate dublety maja zdžěla žortnu, ironisku abo wot-hódnóćacu konotaciju.³⁶ Zapisał je so na př. *čerwjeny klóšter* jako dubleta za Serbski wučerski wustaw „Korla Janak“, a to wot katolskich Serbow. Pomjenowanje *klóšter* drje ma swoju hłownu motiwaciju w nadproporcionalnym podžělu studentkow; snadź hraješe tež wonkowny wobraz hoberskeho twarjenja wučerskeho wustawa na Listowej wěstu rólu kaž tež fakt, zo bě wopyt wučerskeho wustawa z bydlenjom w internace a

³⁴ Někotre z tutech šulskich mjenow běchu politisce abo ideologisce motiwowane (*Konjewowa šula*, *Maternowa*), tute su so po lěće 1989 wotpožili. Druhe mjena (*šula Čišinskeho*, *šula dr. Marja Grólmusec*) so hač do džensnišeho wužiwaja. Tole bě powšitkowny zjaw w něhdyšej NDR, kotryž namakamy w času po politiskem přewróće tež pola němskich kubłanišćow (hlej Debus 2012, 196 a tam podatu literaturu).

³⁵ Tute pomjenowanje za Budyšin njewužiwaja jenož wobydlerjo, kotřiž bydla blisko Budyšina (na př. w Radworju), ale tež wokoło Pančic-Kukowa, potajkim blisko Kamjenca.

³⁶ Tute mjena zwuraznjeja často wěšte distancowanje wot wotpowědneje serbskeje institucije. Přičiny su wšelakore, druhdy dže wo politisko-ideologiske zawjazanje institucije do towaršnostneho systema NDR (wosebje z wida křesćanskich Serbow).

z krutym wjednistwom zwjazany. Atribut *čerwjeny* počahuje so na ‘politisce lěwicarski, komunistiski’ z wothódnocajej konotaciju.³⁷

Jako dublety za *Serbski ludowy ansambl* zapisachu so *cumpl*, *angčumpl*, *getrampel*. Slovo *cumpl* móže być słowna hra, aluzija na slovo *cympl*. W hybridnym słowje *angčumpl* tči werb *čumpač*; přěni džěl *ang-* počahuje so skerje na wurjekowanje z francošćiny pochodžaceho *ansambl*, wurjekowane jako [aŋsambl]. Němske citatowe slovo *getrampel* počahuje so ironisce abo z wothódnocajej konotaciju na balet ansambla. Dale je so zapisał *Němski serbski ludowy ansambl* – na přěni pohlad neutralna dubleta. Při wšěm implikuje tute pomjenowanje hódnoćenje přidatneho atributa *němski* dla, štož zwisuje najskerje z přiběracym podžělom Njeserbow mjez přistajenymi.³⁸ Móžne pak je tež wužiwanje samsneho modela kaž pola Budyskeho džiwadła *Němsko-Serbske ludowe džiwadło*. Indiuiduelnje žortnje podaty *eksampl* počahuje so na zwukowu podobnosť skrótšeneho mjena *ansambl* a lačonskeho *eksempl*. Za Domowinsku župu „Jan Skala“ zapisa so žortna dubleta *Skalicy hólcy*, analognje k tomu *Krawcec holcy a hólcy* za skupinu Drježdžanskich serbskich studentow „Bjarnat Krawc“. Žortne pomjenowanje *serbski Jeruzalem* za Chrósćicy wužiwaše mała skupina wobdžělnikow na mjezynarodnych ferialnych kursach serbskeje rěče w 1970tych lětach.

Němska požčonka *wurštlat* za hornjoserbsku nowinu „*Nowa doba*“ ma porno tomu wothódnocajej charakter. Z wothódnocajej konotaciju wustupowachu tež sčchowace pomjenowanja za Domowinu: *či čerwjeni*, *čerwjena Domowina*, (*Serbski*) *kreml*, *Serbska es-ěj-dej*, *centrala* abo za zwjazkowy sekretariat *tribunal*.

Příklad za słownu hru a indiuiduelny žort je nimo toho *Lajhaus* (za *Dom* za *serbske ludowe wuměštwo*, pozdžišo *Dom* za *serbsku ludowu kulturu*). Tute slovo zda być na přěni pohlad ortografisce adaptowana němska požčonka (ně. *Leihhaus*). Woprawdže pak jedna so wo hybridu ze zeserbšćeneho *lajski* a němskeho *-haus*.

Zjeće

Zwěšćamy w hornjoserbskej spisownej rěči relatiwnje jednotne wužiwanje poŋnych swójskich mjenow němskich abo serbskich skupinow/institucijow/produktow abo jich wariantow w formje skrótšeneho mjena abo skrótšenki. Paralele k němčinje su wosebje w zwisku z mjenami němskich skupinow/institucijow/produktow wočiwidne: Hdyž preferuje němčina skrótšene mjeno abo skrótšenku, wobkedžbujemy w serbsčinje samsny zjaw. Interpretujemy tole jako napodobnjenje němskeje nowinskeje rěče w serbsčinje. Mjenowe dublety w spisownej hornjoserbsčinje lědma nadeđžemy.

Warianty jewja so tež w ertnej rěči. Preferowanje skrótšeneho mjena abo skrótšenkow je wotwisne wot kompleksnosće poŋneho mjena: Čim kompleksniše je poŋne mjeno, čim husćišo wustupuje skrótšene mjeno abo skrótšenka. Zdžěla skrótšiču so mjena

³⁷ W čišćanych medijach je pomjenowanje *čerwjeny klóšter* jenož zředka dokładžene, za čas do politiskeho přewróta najskerje scyla nic. Wupisany doklad namakach w dopisu w „Nowej doby“ dnja 27. 3. 1990: „Je na času, jěry přislód ,čerwjeneho klóštra‘ skónčnje wotfrásć.“ Podpisarjo wotpokazuja wotpohlad, zo měli samsni wučerjo, kotřiž studentow lěta dołho wo zakładach marxizma/leninizma wuwučowachu, nětko naraz předmjet swětowe nabožiny wuwučować.

³⁸ Móžno je, zo eksistowaše w ertnym wužiwanju podobne pomjenowanje tež za Serbski wučerski wustaw, hl. dopis do „Noweje doby“ z dnja 17. 4. 1990: „Lóže huby‘ džě hižo dawno wo ,němskim wučerskim wustawje‘ rěča.“

wo jedyn člon, pola serbskich institucijow zwjetša wo atribut *serbski*, zdžěla so mjena hač na jedyn člon redukowachu, štož ma swoje paralele w spisownej rěči. Namakamy w ertnej rěči wšelake požłonki abo hybridne formy po přikładze němčiny.

W ertnej hornjoserbšćinje wužiwa so nimo poŕnych mjenow a wariantow tež wjele dubletow, kotrež maja na jednej stronje neutralny, na druhej stronje tež žortny abo wot-hódnocacy charakter. Někotre z nich jenož individualnje wustupuja, druhe su šěroko znate. Žortnosć docpěje so často přez słowne hry a wužiwanje słowow ze zwukowej podobnosću.

Literatura

- Amtliche Bezeichnungen in sorbischer Sprache für die Kennzeichnung staatlicher und gesellschaftlicher Organe, Kombinate, Betriebe und anderer Einrichtungen. Bautzen 1982.
- Braun, Peter (1986): Pressewesen und Pressesprache in der DDR. Am Beispiel von Benennungen in der „Berliner Zeitung“, w: Friedhelm Debus/Manfred D. Hellmann/Horst Dieter Schlosser (Hrsg.): Sprachliche Normen und Normierungsfolgen in der DDR. Hildesheim-Zürich-New York, 201–215.
- DDR-Handbuch 1985, 3., überarbeitete und erweiterte Aufl., Bd. 1 A–L, Bd. 2 M–Z. Köln.
- Debus, Friedhelm (2012): Namenkunde und Namengeschichte. Eine Einführung. Berlin.
- Dieckmann, Walther (1986): Sprachliche Gleichförmigkeit und sprachliche Varianz in der politischen Presseberichterstattung von Tageszeitungen aus der Bundesrepublik und der DDR, w: Friedhelm Debus/Manfred D. Hellmann/Horst Dieter Schlosser (Hrsg.): Sprachliche Normen und Normierungsfolgen in der DDR. Hildesheim-Zürich-New York, 217–241.
- Eichler, Ernst/Hans Walther (1975–1978): Ortsnamen der Oberlausitz. Berlin. Bd. 1–2.
- Eichler, Ernst (1985–2009): Slawische Ortsnamen zwischen Saale und Neiße. Ein Kompendium. Bautzen. Bd. 1–4.
- Fleischer, Wolfgang (1973): Variationen von Eigennamen, w: Der Name in Sprache und Gesellschaft. Beiträge zur Theorie der Onomastik. Berlin, 52–63.
- Kühnel, Paul (1982): Die slavischen Orts- und Flurnamen der Oberlausitz. Hrsg. und mit einer Einleitung und Bibliographie versehen von Ernst Eichler. Köln-Wien.
- Möller, Klaus-Peter (2000): Der wahre E. Ein Wörterbuch der DDR-Soldatensprache. Berlin.
- Müller, Dietrich (1985): Der Eigenname als Reale in der Translation, w: Linguistische Studien A. Berlin, 232–252.
- Redlich, Friedrich (1973): Gesellschaftliche Entwicklung und Namen der Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften. Unter besonderer Berücksichtigung der Niederlausitz, w: Der Name in Sprache und Gesellschaft. Beiträge zur Theorie der Onomastik. Berlin, 203–219.
- Scholze, Lenka (2008): Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache im Sprachkontakt, Bautzen (Schriften des Sorbischen Instituts; 45).
- Sperber, Wolfgang (1967): Die sorbischen Flurnamen des Kreises Kamenz (Ostteil). Berlin.
- Völkel, Pawoł (1981): Hornjoserbsko-němski słownik. Prawopisny słownik. Budyšin.

- Walther, Hans (1973): Zu den gesellschaftswissenschaftlichen Grundpositionen der Namenforschung, w: *Der Name in Sprache und Gesellschaft. Beiträge zur Theorie der Onomastik*. Berlin, 13–30.
- Walther, Hans (2003): *Namenkunde und geschichtliche Landeskunde*. Hrsg. von Ernst Eichler, Karlheinz Hengst und Jürgen Udolph. Leipzig.
- Wenzel, Walter (1987–1994): *Studien zu sorbischen Personennamen*. Bautzen. Bd. 1–3.
- Wenzel, Walter (2004): *Niedersorbische Personennamen aus Kirchenbüchern des 16. bis 18. Jahrhunderts*. Bautzen.
- Wenzel, Walter (2006): *Niederlausitzer Ortsnamenbuch. Mit einem Exkurs zur Siedlungsgeschichte und 8 mehrfarbigen Karten*. Bautzen.
- Wenzel, Walter (2008): *Oberlausitzer Ortsnamenbuch. Mit einem Exkurs zur Siedlungsgeschichte und 12 mehrfarbigen Karten*. Bautzen.
- Wölke, Sonja (2006): Aktualne tendencje rozwojowe w górnołużyckim języku literackim, w: *Zeszyty Łużyckie*. Warszawa, 39/40, 37–49.
- Wölkowa, Sonja (1998): Stilistiska diferenciacija serbšćiny, w: Helmut Faska (red.): *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Serbščina*. Opole, 178–205.

Přiwěšk

wobraz 1: Dwurěčny firmowy napis Hawšec kowarnje w Pančicach-Kukowje

wobraz 2: Dwurěčny napis Nukec firmy za napoje w Budyšinje na Drježdźanskej dróze. Přez grafiske wotzběhnjenje pismika *c* w swójbny mjenje je serbske a něm-ske wašnje pisanja zapoadnjene.